

О. М. Коваленко,
здобувач кафедри економічної
теорії та фінансів ХарРІ НАДУ

СУЧАСНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВІДНОСИН ДЕРЖАВИ ТА БІЗНЕСУ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Висвітлено проблеми побудови механізмів подолання конфлікту інтересів держави і бізнесу та їх інституціонального забезпечення з метою утворення нової якості в системі суспільних відносин «держава-суспільство-бізнес».

Ключові слова: підприємництво, інституціональне оточення, сталий розвиток, соціальна відповідальність бізнесу, механізми подолання конфлікту інтересів.

Сучасний етап розвитку науки державного управління окремої країни, поряд з її внутрішніми тенденціями, обумовлений впливом глобальних тенденцій сучасності, які формують контекст розвитку.

На тлі кризи 2008 р., що має глобальний характер, актуалізуються проблеми взаємодії бізнесу і держави в процесі вироблення нового стилю відносин, що дозволяє суттєво підвищувати рівень і якість життя громадян.

Українські науковці лише розпочинають вивчати проблеми корпоративної соціальної відповідальності. У науковій та аналітичній літературі з'явилася низка актуальних публікацій, які обґрунтовують важливість та доцільність розвитку КСВ-стратегії у вітчизняному бізнес-середовищі. Насамперед слід назвати праці А. Гальчинського, Р. Колишка, О. Лазоренко, Т. Самофалової, М.Саприкіної, Н. Супрун, І. Хісамова, де проаналізовано основи підходів та практичні механізми реалізації даного інституту у світовій та вітчизняній практиці. Проте поза межами наукових досліджень залишаються важливі аспекти теоретичного характеру, що розглядають взаємодію бізнесу з державою в контексті концепції сталого розвитку і пов'язаний з цим концепт корпоративної соціальної відповідальності (КСВ). Існує об'єктивна необхідність у дослідженні умов інституціоналізації соціальної відповідальності бізнесу у вітчизняному бізнес-середовищі та в системі державного управління.

Метою статті є виокремлення глобальних та локальних чинників, що впливають на формування інституціонального простору відносин держави і підприємницького середовища, забезпечуючи умови формування філософії соціально-відповідального бізнесу.

Загострення протиріч у системі «держава-бізнес» в Україні пов'язане з тим, що підприємництво і його інституціональне оточення не пройшли у своєму історичному розвитку необхідних етапів еволюційним шляхом, який західний світ здійснив за більш, ніж 350 років. Ці етапи разом із розвитком та визріванням бізнесу в західному світі привели до усвідомлення важливості та необхідності формування стратегії корпоративної соціальної відповідальності. Український бізнес дуже молодий і лише виходить із періоду первісного нагромадження капіталу з усіма проблемами цього періоду і потребує суспільного нагляду та виховання [15].

Термін «сталий розвиток» означає збалансований, самодостатній розвиток, що покращує якість життя і підтримує ефективне відтворення навколишнього середовища. На всесвітньому саміті «Планета Земля» в Ріо-де-Жанейро в 1992 р. концепція сталого розвитку була проголошена стратегією виживання цивілізації у XXI ст.

Спираючись на визначення Комісії ООН, Г. Дейлі трактує сталий розвиток як гармонійний, збалансований, безконфліктний прогрес всієї цивілізації, в ході якого одночасно оптимально вирішується комплекс питань щодо збереження довкілля, ліквідації бідності та дискримінації як кожної окремо взятої людини, так і цілих народів чи груп населення. Як базові для побудови такої стратегії було названо концепції корпоративного громадянства, екологічної ефективності та корпоративної соціальної відповідальності [2].

Поява парадигми сталого розвитку стала відповіддю на виклики глобалізації та альтернативою концепції економічного зростання, що ґрунтується на моделі максимізації прибутку і не бере до уваги такі складові суспільного розвитку як соціальний захист, якість продуктів та збереження

навколишнього середовища. Поняття «сталий розвиток» вперше оприлюднене 1987 р. у звіті Міжнародної комісії ООН з навколишнього середовища і розвитку «Наше спільне майбутнє», де поняття визначається як розвиток суспільства, що дозволяє задовольняти потреби сьогодення, не ставлячи під загрозу можливості майбутніх поколінь також задовольняти власні потреби [8].

За визначенням А. Керола, теоретичним ядром концепції сталого розвитку є саме корпоративна соціальна відповідальність [17].

Важливий етап у розвитку наукових досліджень КСВ у вітчизняній науці розпочався з приєднанням України у 2006 р. до Глобального договору ООН, який є базовим глобальним проектом підтримки стратегії сталого розвитку та соціальної відповідальності бізнесу і стосується добровільного дотримання:

- універсальних принципів у сфері прав людини;
- стандартів праці;
- захисту довкілля;
- боротьбі з корупцією.

Членство у Глобальному договорі та дотримання його принципів актуалізувало необхідність формування національної стратегії побудови моделі соціально відповідального партнерства, що у свою чергу викликало активізацію громадських ініціатив, та виявилось у створенні всеукраїнського громадського руху «Форум соціально відповідального бізнесу України (2005 р.). Як зазначається у Звіті Форуму, його метою є виведення соціально відповідального підприємництва на рівень нових вимог сучасного етапу розвитку України й забезпечення стійкого, ефективного діалогу між бізнесом, владою і суспільством [11].

Основними цілями глобальної соціальної політики у XXI ст. визнано:

- зменшення зубожіння та голоду, передовсім зменшення кількості людей, які мають прибуток менше одного долара в день;
- здобуття загальної початкової освіти;

- стимулювання гендерної рівності;
- поліпшення здоров'я породіль;
- боротьба з ВІЛ/СНІД, малярією та іншими хворобами;
- забезпечення стабільності середовища, зокрема збільшення доступу людей до безпечної питної води, зменшення кількості тих, хто мешкає у нетрях;
- розвиток глобального партнерства заради розвитку, зокрема боротьба з бідністю на національному та міжнародному рівнях, розробка стратегій забезпечення молоді країн, що розвиваються, продуктивною працею тощо.

У сучасних суспільних науках по-різному пояснюють і визначають соціальні проблеми, їх суть та особливості.

Це зокрема:

- умови в суспільстві (наприклад, бідність та інституціоналізований расизм), що спричиняють матеріальні та душевні страждання певної частини населення:
 - соціокультурне явище, що перешкоджає значній частині членів суспільства розвивати та використовувати власний потенціал:
 - відмінності між тим, що проголошує держава, як те, що вона має захищати (рівні можливості, справедливість тощо), й реальними умовами, в яких живе багато громадян країни:
 - погіршення середовища, де живуть люди, через забруднення та нерівноцінне використання природних ресурсів [6].

Вирішення комплексу таких проблем було закладено також в основу парадигми сталого розвитку і є основою для формування концепції корпоративної соціальної відповідальності бізнесу як об'єкта державного управління.

Для визначення і уточнення сфер, що підлягають державному регулюванню слід означити коло актуальних проблем, що впливають на відносини суб'єктів підприємницького середовища і органів державного управління.

Гіпотеза дослідження відносин влади і бізнесу в межах концепції сталого розвитку полягає в тому, що характер відносин між державою і бізнесом формує і визначає рівень соціальної відповідальності бізнесу перед суспільством.

Характерною ознакою сучасності є економічна криза, що розпочалась наприкінці 2008 р. Набуття такою кризою глобальних масштабів пов'язано з реаліями мережевої економіки. На сучасному етапі розвитку такі кризи набувають глобальних масштабів внаслідок реалій сучасної «мережевої» економіки, при цьому загострюючи конкретно-історичні проблеми кожної з країн, що потерпає від кризи [10].

Це пов'язано не лише із внутрішніми протиріччями, що назріли всередині способу виробництва в певному технологічному укладі, але і напряду опосередковано проблемами визначення (обмеження чи розширення) сфери державного регулювання процесів суспільного відтворення.

Кризи довгих хвиль 1929 – 1933 рр. та 1971 – 1975 рр. відбивали становлення четвертого та п'ятого технологічних укладів. На час настання сучасної кризи 2008 р. розвинені країни перейшли до шостого технологічного укладу, що дає підстави стверджувати зв'язок такої кризи з проблемами становлення інформаційного технологічного способу виробництва. В основі сучасної кризи лежать суперечності між працею і капіталом, а також зміна продуктивних сил, що знаходять свій прояв у цілому ряді взаємопов'язаних явищ і мають безпосереднє відношення до процесів державного управління процесами суспільного відтворення [16].

Таким чином, визначення умов формування соціальної відповідальності бізнесу як складової концепції сталого розвитку засобами державного управління опосередковано впливом глобальних тенденцій, що впливають на прогрес тієї чи іншої країни.

У світовій економіці формуються такого роду об'єктивні взаємозалежності національних виробництв, при яких вони втрачають свою

національну окремішність і перетворюються на інтегральні частини єдиного структурно цілісного міжнародного економічного організму, в якому глобалізація економічної конкуренції створює механізм передачі один одному циклічних імпульсів та різного роду потрясінь (грошово-кредитних, фінансових, збутових), що виникають у різних країнах і ведуть до інтернаціоналізації відтворювального циклу [1]. А. Маслов зазначає, що внаслідок відкритості інформаційного простору та економік, їх інтегрованості у глобальне середовище між країнами відбувається обмін скоріше дестабілізуючими факторами та негативним досвідом, ніж стабілізуючими або позитивними, що є рисою конкурентного середовища, в якому перебуває сучасний світ, коли невміння людства виступати в ролі єдиного планетарного суб'єкта стають однією з найзагрозливіших реальій сучасності [7]. Як наслідок, має місце проблема падіння довіри й ступеня соціалізації як між окремими громадянами, так і між організаціями, державами в цілому. Саме відчуження, що супроводжує розвиток, загострює протиріччя як у глобальній економічній системі, так і в національних системах, створюючи об'єктивні умови передачі негативних факторів розвитку. Є розуміння того, що конкуренція повинна отримати нову якість як на глобальному рівні, так і в національному масштабі.

Підвищення інтенсивності обміну інформацією, фінансовими потоками, відкритість економік лише підсилює тенденції відчуження. Наявний конфлікт між відчуженням і відкритістю загострюється і потребує якнайшвидшого розв'язання.

Окрім того, системна нестача індустріальних, фінансових та інших ресурсів для більшості периферійних країн є проблемою разом з посиленням стратифікації в соціальній сфері та техніко-технологічною диференціацією [7]. Місце України – у складі технологічно пасивних країн. Разом із тим постіндустріальне суспільство не може повною мірою виконувати функції також індустріального і аграрного. І в цьому сенсі Україні належить майбутнє, оскільки саме вона може запропонувати світовому ринкові

екологічно чисті продукти у великій кількості. Проте слід звертати увагу на ряд пов'язаних з цим обставин. Земля як специфічний вид капіталу в сільському господарстві і особливості її використання зумовлюють два наслідки:

- її використання набуває характеру природного процесу, що не залежить від людини, підпорядкованого біологічним закономірностям;
- оскільки біологічні процеси, що створюють землеробський продукт, відбуваються саме на землі, саме її використання спричиняє регулюючий вплив на відтворення в його економічному розумінні [13].

Нові умови функціонування АПК визначаються членством України у Світовій організації торгівлі з 2008 р. На сталий розвиток аграрного сектора економіки була спрямована і аграрна реформа, головним завданням якої є перетворення сільського господарства у високоінтенсивну, індустріалізовану і високорентабельну галузь виробництва, здатну виробляти достатню кількість продукції для забезпечення потреб населення у продуктах харчування, промисловості – в сировині, а економіки в експортних товарах. Проте дослідження свідчать, що аграрна реформа призвела до збитковості сільського господарства, його руйнації, зубожіння селянства, відмирання сільських територій [4]. Очевидним став той факт, що без поступальної орієнтації аграрної реформи на реалізацію соціально-економічних інтересів селянства така реформа неможлива. І тут мова йде не про протиставлення інтересів держави і селянина, а виключно про те, що державні інтереси в аграрному секторі економіки влада зможе реалізувати лише через реалізацію інтересів селянина [11]. Напрямок перетворення аграрного сектору на високоефективний, конкурентоспроможний на внутрішньому і зовнішньому ринках сектор економіки держави передбачено Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 р. [9].

Сільський розвиток і розвиток аграрної сфери є невід'ємними з точки зору соціальної відповідальності бізнесу. Викладене вище дозволяє дійти висновків, що для України важливим фактором розвитку є формування

соціальної відповідальності бізнесу щодо використання земельних ресурсів і розвитку сільських громад, що може бути виділено в окрему тему наукових досліджень.

На сучасному етапі має місце економіка найновітнішого часу як нова парадигма «інформаційного суспільства», основними джерелами продуктивності якого є генерування, передача та обробка інформації [10]. Значення інформації на сьогодні зросло вже тому, що вона суттєво прискорює транзакції в господарській практиці, сприяє скорішому накопиченню нових знань в системі і тим самим продукує необхідність створення нових наукових умов просування господарської дійсності.

Інформаційне суспільство-соціологічна і футурологічна концепція, що вважає головним фактором суспільного розвитку виробництво і використання науково-технічної й іншої інформації [12].

Трансформується сучасний світ, а разом з ним трансформується й роль людини в ньому. Таким чином, становлення нового суспільства «є результатом повільної еволюції, в ході якої технологічний і господарський прогрес втілюється не стільки в нарощуванні обсягу вироблених благ, скільки у зміні відношення людини до самої себе та свого місця в оточуючому світі [5].

Тож відбувається принципова трансформація підходів у відносинах між приватним сектором та владними структурами. Акцент припадає на активне широке залучення громадськості у політичні процеси та реальну взаємодію. Тобто йдеться про партнерство, «взаємне управління» та взаємну відповідальність у контексті розробки зваженої публічної політики [3].

Сучасний характер відносин держави і бізнесу визначається впливом як глобальних умов, так і конкретно-історичних особливостей кожної країни. Серед глобальних чинників слід визначити тенденцію відчуження людських спільнот і пов'язану з нею тенденцію розповсюдження в процесі глобалізації негативних факторів і тенденцій розвитку. З іншого боку, особливістю України, що визначає її історичну роль у глобальному світі на початку XXI

ст. є її земельний ресурс та можливість забезпечення світової спільноти продовольством.

На тлі погіршення екологічної ситуації концепція сталого розвитку, що виникла наприкінці минулого століття, відображає прагнення глобального світу до спільного подолання актуальних проблем сучасності. Відтворення якості життя громадян на щоразу більш високому рівні пов'язано з концепцією корпоративної соціальної відповідальності, що є складовою концепції сталого розвитку. Нагальною необхідністю і завданням державного управління є побудова механізмів подолання конфлікту інтересів держави та бізнесу та їх інституціональне забезпечення, що утворює нову якість відносин як між державою та бізнесом, так і в системі суспільних відносин в цілому в системі «державо-суспільство-бізнес».

Механізми подолання конфлікту приватних і суспільних, державних і глобальних інтересів, а також механізми подолання протиріч відчуження і відкритості на тлі зростання суперечностей інформаційної економіки виглядають такими, що складають об'єкт досліджень науки державного управління у сфері формування нової якості відносин між державою та бізнесом.

Список використаних джерел

1. Гальчинський А. С. Суперечності реформ: у контексті цивілізаційного процесу / А.С. Гальчинський. – К. : Українські пропілеї, 2001. – С. 273.
2. Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку / Г. Дейлі. – К. : Інтеллофера, 2002. – 298 с.
3. Ібрагімова І. Управління в постмодерні: відкритість та взаємодія // Вісник УАДУ. – 2000. – № 4. – С. 41–47.
4. Іванух Р. А. Аграрна економіка і ринок / Р. А. Іванух, С. Л. Дусановський, Є. М. Білан. – Тернопіль : Збруч, 2003. – 305 с.
5. Иноземцев В. Л. Расколота цивилизация: наличествующие предпосылки и возможные последствия постэкономической революции. – М. : Academia-Наука, 1999. – С. 25.
6. Лук'янова Н. Загальноглобалізаційні проблеми людства і формування особистості в умовах сучасної України / Н. Лук'янова // Персонал. – 2010. – № 1. – С. 43.
7. Маслов А. О. Сучасна економічна криза в Україні і світі у контексті інформаційної економічної теорії / А. О. Маслов // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – С. 31–40.

8. Наше общее будущее : доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию (МКОСР) / под ред. и с послесл. С. А. Евтеева и Р. А. Перелета. – М. : Прогресс, 1989. – 376 с.].

9. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 р. : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158. – Режим доступу : http://www.Minagro.gov.ua/files/00003800/Dergavna_cil'ova_programa.doc.

10. Самофалова Т. О. Історичний контекст, зовнішні впливи і зовнішні ефекти у формуванні інформаційної економіки / Т. О. Самофалова // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2011. – Вип. 1 (32). С. 85–90.

11. Соціальна відповідальність бізнесу: принципи системної дії : звіт Форуму соціально відповідального бізнесу України. – К., 2006. – С. 4.

12. Соціальний вплив кібернетики. – <http://www.kozak.by.ru/kiber.htm>

13. Статівка Н. В. Продуктивність аграрного сектора економіки України: важелі державного впливу : [монографія] / Н. В. Статівка. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2010. – 324 с.

14. Сучасна аграрна політика України: проблеми становлення / за ред. Акад. УААН П. Т. Саблука та В. В. Юрчишина. – К. : ІАЕ, 1996. – 664 с.

15. Хисамов И. Момент истины для КСО // Корпоративная социальная ответственность. Экспертная оценка к практика в Украине : сб. ст. и рекомен. – К. : ТЗФ ОЛБИ, 2008. – С. 6.

16. Чухно А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи і методи її подолання / А. Чухно // Економіка України. – 2010. – № 1. – С. 4–18.

17. Carroll A. B. Corporate social responsibility: Evolution of definitional construct / A. B. Carroll // Business and Society. – 1999. – № 38 (3). – P. 268–295.

Kovalenko O. M. Modern terms of forming of relations of the state and business are in context of steady development.

In the article the problems of construction of mechanisms of overcoming of conflict of interests of the state and business are reflected and them institutional providing with the aim of formation of new quality in the system of public relations «state-society-business».

Key words: enterprise, institutional surroundings, steady development, social responsibility of business, mechanisms of overcoming of conflict of interests

Коваленко А. Н. Современные условия формирования отношений государства и бизнеса в контексте устойчивого развития.

Рассмотрены проблемы построения механизмов преодоления конфликта интересов государства и бизнеса и их институционального обеспечения с целью образования нового качества в системе общественных отношений «государство-общество-бизнес».

Ключевые слова: предпринимательство, институциональное окружение, устойчивое развитие, социальная ответственность бизнеса, механизмы преодоления конфликта интересов.